

*О. Д. Гнаткович,
д. е. н, професор кафедри менеджменту та комерційної діяльності,
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ НЕЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Oksana Hnatkovych,
PhD in Economics, associate professor
Management Department, Institute of Economy and Tourism, Lviv*

ECONOMIC AND LEGAL FACTORS THAT THE FORMATION OF ECOLOGICAL INSURANCE IN UKRAINE

У статті звернено увагу на актуальність формування екологічного страхування в Україні відповідно до міжнародних стандартів і принципів сталого розвитку. Здійснено економіко-правовий аналіз щодо формування екологічного страхування в Україні. Обґрунтовано основні недоліки нормативно-правового регулювання у сфері екологічного страхування в Україні. Запропоновано основні економіко-правові заходи щодо ефективного формування екологічного страхування в Україні. Акцентовано увагу на необхідність удосконалення методики оцінювання збитків від забруднення навколишнього природного середовища.

The article drawn attention to the relevance of the formation of ecological insurance in Ukraine in accordance with international standards and the principles of sustainable development. Carried out economic and legal analysis on the formation of ecological insurance in Ukraine. Substantiates the basic shortcomings of legal regulation in the sphere of ecological insurance in Ukraine. Basic economic and legal measures for the effective formation of ecological insurance in Ukraine. Attention to the need to improve the methodology for the estimation of losses from environmental pollution.

Ключові слова: *формування екологічного страхування, екологічне страхування, екологічний ризик, сталий розвиток.*

Keywords: *environmental security, environmental security, environmental risk, sustainable development.*

Постановка проблеми. Забезпечення надійних гарантій життєдіяльності людей, досягнення належних екологічних норм і стандартів захисту населення і територій від природних і техногенних надзвичайних ситуацій є однією з найбільш актуальних проблем національної безпеки України.

Відповідно до Конституції України (ст. 16), держава гарантує екологічну безпеку на території України і бере на себе зобов'язання ліквідувати наслідки Чорнобильської катастрофи, а також зберігати генофонд України. У Конституції України (ст. 50) також зазначено, що кожен громадянин України має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному громадянину гарантується право вільного доступу до екологічної інформації, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Для забезпечення цих прав та попередження й ліквідації наслідків екологічних аварій, катастроф та стихійних лих використовується інститут екологічного страхування, характерною ознакою якого є можливість компенсації втрат, пов'язаних з надзвичайними екологічними ситуаціями. Разом з тим, недостатня структурованість сучасного господарства, несформованість інституціональної структури економіки, відсутність належної національної стратегії щодо підготовки фахівців для сталого розвитку й відповідно реалізації концепції сталого розвитку в Україні та низький рівень розвитку нормативно-правової бази у сфері екологічної безпеки, зумовлює об'єктивну необхідність дослідження екологічного страхування в Україні.

Мета роботи – визначити економіко-правові чинники неефективного формування екологічного страхування в Україні та запропонувати шляхи його розвитку.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Формування екологічного страхування в Україні, його проблеми і перспективи розвитку опубліковані у наукових працях, зокрема, Є.Бридуна [1], Х.Василишин [2], О.Віленчука [3], Т.Галушкіної [4], О.Козьменко [5], І.Сааджан [6], Є.Хлобистова [7] та ін. Проте, у зв'язку з економіко-правовою неефективністю формування екологічного страхування в Україні та необхідністю приведення його у відповідність з міжнародними стандартами та принципами сталого розвитку, актуальним є пошук шляхів вирішення цих проблем.

Вклад основного матеріалу. Формування екологічного страхування в Україні на початковому етапі, хоча таке страхування було передбачено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» ще у 1991 р.

Оскільки Україна підписала угоду про асоціацію з Європейським Союзом, то в найближчому майбутньому, в Україні необхідно розробити конкретні заходи спрямовані на: покращення якості довкілля, введення нових стандартів якості повітря та водних ресурсів, змінення методів управління і контролю за станом природного середовища, ефективне поводження з відходами тощо. В наступні 4-5 років, українські підприємства повинні зробити свої виробництва безпечними, тому важливо якнайшвидше прийняти Закон України «Про екологічне страхування» та належно реалізувати його на практиці.

Досвід багатьох країн світу, зокрема розвинених, засвідчив, що найбільш ефективним інструментом екологічної політики та гарантій безпеки життєдіяльності людей, є використання ефективних механізмів для захисту здоров'я громадян та навколишнього природного середовища.

Сучасний етап екологічного страхування в Україні можна вважати початковим. Про це свідчать показники зборів страхових премій за екологічними ризиками, реальна участь страхових компаній України у відшкодуванні збитків, що виникають внаслідок екологічних катастроф тощо. Фактично в Україні здійснюється страхування цивільно-правової відповідальності власників, визначених законодавством України, категорій потенційно-небезпечних об'єктів з метою відшкодування збитків, завданих третім особам внаслідок екологічно небезпечної діяльності або аварій на таких об'єктах.

Економіко-правове регулювання екологічного страхування в Україні здійснюється нормативно-правовими актами: Конституцією України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (ст. 50), Цивільним Кодексом України від 16.01.2003 р. № 435-IV (ст. 999 і 1187), законами України: «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII (ст. 49), «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII (ст. 50), «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993 р. № 3745-XII, «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР (ст. 15 і ст. 17), «Про пестициди та агрохімікати» від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР (ст. 9 і ст. 11), «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (ст. 7), «Про відходи» від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР (ст. 14 і ст. 38), «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 р. № 1039-XIV (ст. 30), «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000 р. № 1644-III (ст. 5, 7, 8, 22), «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» від 22.03.2001 р. № 2333-III (розділ 5, п. 1.7), «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» від 13.12.2001 р. № 2893-III (ст. 7, 8), «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23.12.2004 р. № 2288-IV (ст. 15), «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 р. № 2818-VI (розділ 3, 4); постановами Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів у випадку настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів» від 01.06.2002 р. № 733, «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, що може бути заподіяна пожежами й аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність яких може привести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру» від 16.11.2002 р. № 1788, «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів» від 19.08.2002 р. № 1219, «Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду» від 23.06.2003 р. № 953, «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування майнових ризиків під час промислової розробки родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ» від 13.11.2013 р. № 979, «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ» від 13.11.2013 р. № 980; Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05.03.1998 р. (ст. 25 і ст. 34) та ін. [2].

Незважаючи на значну, на перший погляд, кількість нормативно-правових актів, можна стверджувати, що зазначені правові норми створюють лише передумови для прийняття екологічного страхування. Значним недоліком сучасного стану економіко-правового закріплення відносин в галузі екологічного страхування в Україні є те, що в підзаконних нормативних актах, що регулюють здійснення екологічно небезпечної діяльності, відсутні будь-які вимоги щодо наявності у суб'єкта такої діяльності фінансового забезпечення відшкодування екологічної шкоди у вигляді страхування чи іншого виду забезпечення. Деякі постанови Кабінету Міністрів України не передбачають для відповідних фізичних та юридичних осіб обов'язок щодо фінансового забезпечення відшкодування екологічної шкоди третім особам і навколишньому середовищу під час одержання ними дозволу в компетентних державних органах або під час здійснення ними екологічно

небезпечної діяльності. Отже, маючи низку істотних економіко-правових недоліків, законодавство у сфері екологічного страхування потребує подальшого суттєвого удосконалення. Сьогодні ж, правові норми, що регулюють відносини в галузі екологічного страхування, розкидані у різних нормативних актах, які, здебільшого, не мають прямої дії, що унеможливило створення єдиного правового механізму впровадження екологічного страхування в Україні. Дієвим і прийнятним для практичного втілення екологічного страхування в Україні є прийняття спеціального нормативного акту з екологічного страхування, тобто окремого закону.

Формування екологічного страхування має також орієнтуватися на реальні економіко-правові можливості відшкодування наслідків реалізації екологічних ризиків. Проблема низької ефективності екологічного страхування в тому, що: в наш час є певні термінологічні прогалини, що стосуються окремих засадничих понять, а саме поняття «екологічної аварії», «збиток від забруднення» тощо, що відображається під час формулювання договору; страховик не впевнений в дотриманні умов договору через незначну економіко-правову практику; відсутність унормованих методик визначення обсягу заподіяних збитків, з урахуванням віддалених наслідків і зумовлених цим тарифних ставок; низька платоспроможність страхувальників та ін. Саме тому, невід'ємними складниками для підвищення ефективності формування екологічного страхування є:

- розроблення дієвої методики оцінювання збитків від забруднення, оскільки чинна методика (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 862 від 04.06.2003 р.) потребує ґрунтового оновлення;
- вирішення питання платоспроможності страховиків через створення спеціальних фондів, які мають особливі умови щодо нагромадження та розподілу коштів, створення яких має регулювати держава;
- до чинного закону України «Про страхування» додати підпункт про «Екологічне страхування» з викладенням визначень «екологічний збиток», «екологічний ризик», «екологічна аварія»;
- унормування випадків та обставин, за яких має бути заздалегідь передбачена обов'язковість екологічного страхування;
- приділення уваги стосовно інформування про вигоди від екологічного страхування [7].

Висновки. Отже, можна підсумувати, що формування екологічного страхування в Україні знаходиться на початковому етапі. Для підвищення його ефективності необхідно внести зміни в чинне законодавство або прийняти Закон України «Про екологічне страхування», удосконалити чинну методику для оцінювання збитків від забруднення навколишнього природного середовища, вирішити питання платоспроможності страховиків через створення спеціальних фондів, а також інформувати суспільство про вигоди від екологічного страхування.

Література.

1. Бридун Є.В. Моделювання страхового механізму компенсації еколого-економічних збитків / Є.В. Бридун. – Харків : Форт, 2004. – 256 с.
2. Василюшин Х.Р. Особливості правового регулювання екологічного страхування в Україні / Х.Р. Василюшин // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.9. – С. 154–161.
3. Віленчук О.М. Теоретико-методичні засади формування системи страхування екологічних ризиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього природного середовища» – Київ, 2004. – 21 с.
4. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування / Т.П. Галушкіна. – Харків : Бурун Книга, 2006. – С. 346–360.
5. Козьменко О.В. Страховий ринок України в контексті сталого розвитку [Текст] : монографія / О.В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 350 с.
6. Страхование экологических рисков: принципы и экономический механизм : моногр. / И.А. Сааджан, С.К. Харичков; Ин-т пробл. рынка и экон.-экол. исслед. НАН Украины. – Одеса, 2006. – 160 с.
7. Хлобистов Є.В. Причини неефективності екологічного страхування в Україні / Є.В. Хлобистов, І.В. Шевченко. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://ecos.kiev.ua/news/view/273>.

References.

1. Brydun, Ye.V. (2004), *Modeliuvannia strakhovoho mekhanizmu kompensatsii ekoloho-ekonomichnykh zbytkiv* [Modeling of insurance compensation mechanism of ecological and economic damage], Fort, Kharkiv, Ukraine, p.256.
2. Vasylyshyn, Kh.R. (2010), "Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання ekolohichnoho strakhuvannia v Ukraini", *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy*, vol. 20.9, NLTU Ukraine, Lviv, Ukraine, pp. 154–161.
3. Vilenchuk, O.M. (2004), "Teoretyko-metodychni zasady formuvannia systemy strakhuvannia ekolohichnykh ryzykiv", Ph.D. Thesis, 08.08.01 «Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha», Kyiv, p. 21.
4. Halushkina, T.P. (2006), *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [Environmental Economics], Burun Knyha, Kharkiv, Ukraine, pp. 346–360.
5. Kozmenko, O.V. (2008), *Strakhovyi rynek Ukrainy v konteksti staloho rozvytku* [Страховий ринок України в контексті сталого розвитку], DVNZ «UABS NBU», Sumy, Ukraine, p.350.
6. Saadzhan, I.A. and Harichkov, S.K. (2006), *Strahovanie jekologicheskikh riskov: principy i jekonomicheskij mehanizm* [Insurance environmental risks: principles and economic mehanizm], In-t probl. rynku i jekon.-jekol. issled. NAN Ukrainy, Odesa, Ukraine, p.160.

7. Khlobystov, Ye.V. and Shevchenko, I.V. "Prychyny neefektyvnosti ekolohichnoho strakhuvannia v Ukraini", [Online], available at: <http://ecos.kiev.ua/news/view/273>.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2015 р.